

1. AZ EGYENLŐTLENSÉG NAGYSÁGÁNAK MEGÍTÉLÉSE

LELKES ORSOLYA

1.1. Bevezetés

Empirikus felmérések szerint az egyenlőtlenségek csökkentése széles körű társadalmi támogatottságot élvez Európa országaiban. A European Social Survey (ESS) és a World Value Survey (WVS) 21 országot lefedő nemzetközi keresztmetszeti felmérései alapján arra az eredményre jutunk, hogy ezen országok körében nagyon kevés összefüggés van az egyenlőtlenségek mérséklésének támogatottsága és a jövedelmi egyenlőtlenségek mért nagysága között, ezért vizsgálódásaink célja az emögött meghúzódó elméleti és empirikus okok feltárása.

1.2. Az egyenlőtlenség megítéléséről általában

Európa-szerte széles körű egyetértést találunk arra vonatkozóan, hogy az egyenlőtlenségeket mérsékelni kellene (1.1. ábra). A tanulmányban vizsgált EU-országok népességének nagyobb része a kelleténél nagyobbban találja az egyenlőtlenségeket – Dánia kivételével –, és úgy véli, hogy a kormánynak csökkentenie kellene a jövedelmi szintek közötti különbségeket. A nagyobb mértékű újraelosztás támogatottsága Franciaország (79%) mellett a kelet-európai és a mediterrán országokban a legerősebb, ideértve Szlovákiát, Szlovéniát, Lengyelországot és Magyarországot (75 és 85% között), illetve Görögországot, Olaszországot, Spanyolországot és Portugáliát (81–94%).

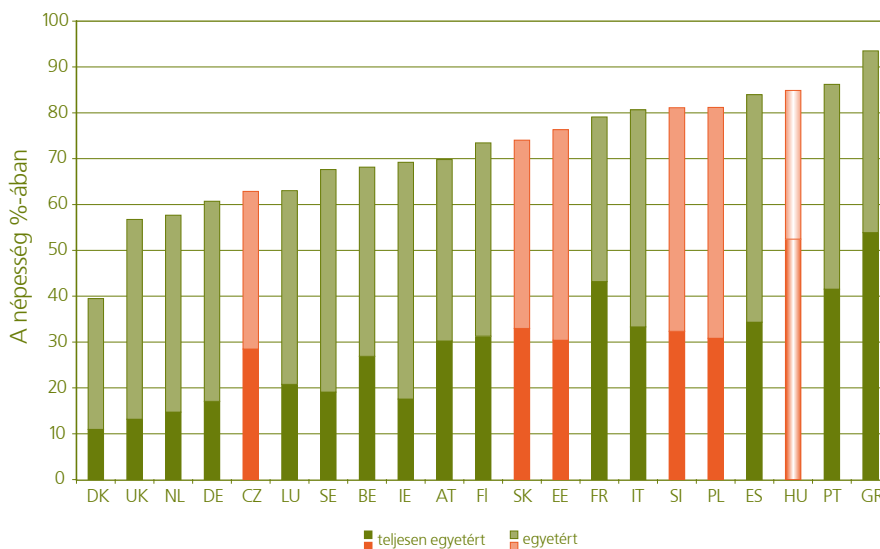
1.1. ábra: Az egyenlőtlenség megítélése országonként (%)

Megjegyzés:

Azoknak az aránya, akik egyetértenek az állítással: „A kormánynak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket”

Forrás: EES, második és harmadik hullám alapján saját számítás.

Referenciaév: 2007, kivéve a Cseh Köztársaság, Görögország, Olaszország és Luxemburg esetében, ahol 2005.

A magas értékek különösnek tűnhetnek. Lehetséges, hogy a lakosság elégedetlenségét fejezik ki a kormány tevékenységével és annak társadalmi következményeivel kapcsolatban? Ha így van, miért nem jelentkezik ez a szakpolitikában? Talán az intéz-

ményrendszer vagy a demokrácia kudarcáról van szó? Ezekre a kérdésekre a politikai gazdaságtan kereshet választ. Esetleg ezeket az egyéni preferenciákat megelőzik más, „fontosabb” preferenciák, vagy éppen inkonzisztensek azokkal? A válaszkeresés az attitűdök, az egyéni preferenciák és a mögöttük rejlő okok szociológiai vizsgálatára ösztönöz: milyen módon dőlnek el ezek a preferenciák? Egy igen kézenfekvő kérdés: önzőek-e az emberek? Ha igen, akkor a (relatív) jövedelmük (és jövedelmi kilátásaik) határozzák meg döntően a jövedelmek további állami újraelosztásáról alkotott véleményüket. Az alábbiakban az újraelosztási preferenciák sajátosságait kutatjuk alternatív kérdésmegfogalmazások összevetésével és egyes társadalmi csoportok között fennálló különbségek vizsgálatával.

1.3. A jövedelemegyenlőtlenség mértéke és megítélése

Az attitűdök és a valós jövedelemegyenlőtlenségek között igen gyenge kapcsolat figyelhető meg az egyes országok szintjén (1.2. ábra). Több összehasonlításban alacsony jövedelemegyenlőtlenségű országban erős támogatottságot élvez az egyenlőtlenség csökkentése (pl. Franciaország, Szlovénia, Magyarország), míg találunk olyan országot is, amelyet jelentősebb egyenlőtlenség jellemez, de viszonylag kis támogatást kap az újraelosztás (az Egyesült Királyság). Megjegyzendő, hogy ez a „viszonylag kis támogatás” is a megkérdezettek többségét jelenti (57%).

1.2. ábra: A jövedelemegyenlőtlenséggel kapcsolatos attitűdök és az egyenlőtlenség mértéke országonként

Megjegyzések:

Attitűdök: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormányzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket”. Az alsó és a felső jövedelmi ötöd aránya: a népesség legmagasabb jövedelmű ötödének (felső kvintilis) összes jövedelme a népesség legalacsonyabb jövedelmű ötödének (alsó kvintilis) összes jövedelméhez viszonyítva. Jövedelem alatt a háztartásmérethez igazított elérhető jövedelmet értjük.

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) és az Eurostat online statisztikai adatbázisa (hozzáférés dátuma: 2009. június 15.) alapján saját számítás. Az Eurostat- adatok arra az évre vonatkoznak, amikor a felmérés készült az adott országban.

Egyrésztől Dánia mintha eljutott volna egyfajta társadalmi optimumállapothoz, ahol alacsony szinten van a jövedelmi egyenlőtlenség, és a lakosság is alacsonynak ítéli meg ennek mértékét. Másrésztől egyes magas egyenlőtlenségi szintű országok-

ban erős társadalmi támogatottságot élvez az egyenlőtlenség csökkentése, így például Lengyelországban és a mediterrán Olaszországban, Spanyolországban és különösen Görögországban.

Az egyenlőtlenség megítélése és a mért egyenlőtlenség között fennálló gyenge kapcsolat nem az itt alkalmazott egyenlőtlenségi mérőszámból (kvintilis ráta) következik: hasonlóan gyenge asszociációt találunk a Gini-együtthatóval is (1.3. ábra). Az országok jövedelemegyenlőtlenség szerinti rangsora lényegében független az alkalmazott egyenlőtlenségi indikátortól. Az egyes országok tényleges jövedelemegyenlőtlenségei tehát nem adnak magyarázatot arra, hogy miért szorgalmazza a népesség az egyenlőtlenségek mérséklését.

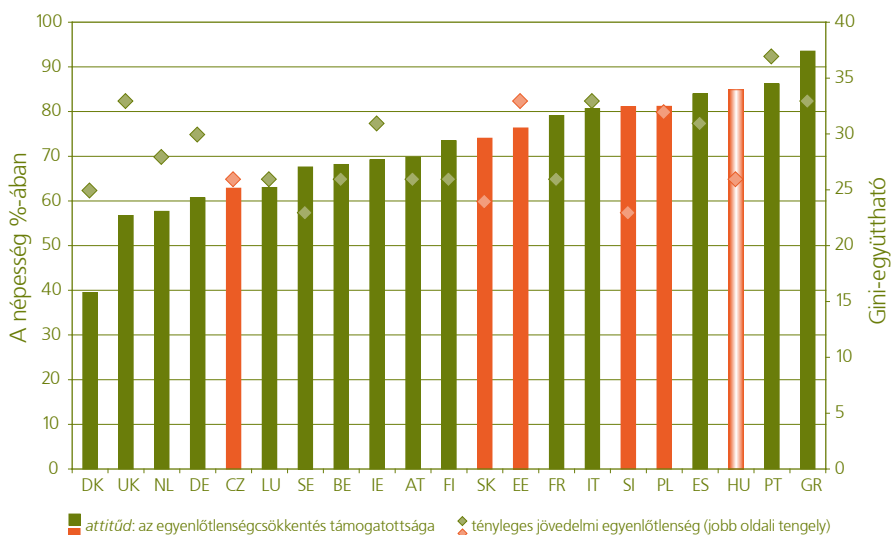
1.3. ábra: A jövedelemegyenlőtlenséggel kapcsolatos attitűdök és az egyenlőtlenség mértéke (Gini-együttható)

Megjegyzések:

Attitűd: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormányzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket.”

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) és az Eurostat online statisztikai adatbázisa (felhasználás dátuma: 2009. június 15.) alapján saját számítás.

Az Eurostat-adatok (Gini-együttható) arra az évre vonatkoznak, amikor a felmérés készült az adott országban.

A legalapvetőbb magyarázatok az összehasonlítási hatások jelentőségét emelik ki. Eddigi kutatásokból tudjuk, hogy a jelenbeli újraelosztás iránti igény és a személyes pénzügyi helyzettel való megelégedettség a jövedelmi mobilitás, a múltbeli és a várható jövőbeli jövedelmek függvénye (pl. Kahneman–Tversky, 1979; Kahneman–Knetsch–Thaler, 1991; Clark–Frijters–Shields, 2008; Tóth, 2008). Egy adott összeg elegendőnek tűnhet, ha magasabb a korábbi jövedelemnél, és nem elegendőnek akkor, ha alacsonyabb. A jelenlegi helyzetük értékelésénél az emberek beszámítják a jövőben várható jövedelmi változásokat is, és inkább tolerálják az egyenlőtlenségeket, ha a saját jövedelmük emelkedésére számítanak (Hirschman–Rothschild, 1973). Ez történhetett Kelet-Európában, ahol az egyenlőtlenségeket a nagyobb mobilitás jelének tekinthette a népesség, különösen az átalakulás korai éveiben (Ravallion–Lokshin, 2000; Senik, 2004).

Talán magától értetődőnek tűnhet, hogy az ember nem a környezetétől függetlenül értékeli a saját helyzetét, de ez az elgondolás lassan kapott helyet a közgazdaságtan fő áramlatában. Ma már széles körben elfogadott szemlélet, hogy a gazdasági

döntésekre hatással van a környezet, a státusmegfontolások, de ezek olyan bonyolult kérdések, hogy a tényleges mechanizmusait csak további kutatások tárhatják fel. Frank magyarázata szerint az ember olyan módon rendezi magát lokális hierarchiákba, hogy inkább lehessen „nagy béka egy kis tóban, mint kis béka egy nagy tóban” (Frank, 1985, 2008). A szerző vizsgálja, hogyan működik a státuszkeresés, és miért kell mindezt kollektíven korlátozni, szabályozni, például a fogyasztás megadóztatásával. A jelenbeli elégedettség nagyrészt függ az egyén rangjától és relatív jövedelmétől a munkahelyi szervezeten belül (Clark–Oswald, 1996; Luttmer, 2005). Ismert ugyan, hogy az emberek általában saját referenciacsoportjukkal (vagy esetleg csoportjaikkal) mérik össze a helyzetüket, de a társadalomkutatás számára korántsem könnyű ezeket a csoportokat azonosítani. A közvetlenül feltett kérdésre a legtöbb ember úgy válaszol, hogy a munkatársai jövedelméhez hasonlítja a sajátját (és csak kevésbé a barátok vagy családtagok jövedelméhez) (Clark–Senik, 2008).

Az ilyen jellegű összehasonlításoknak ugyan megvan a maguk szerepe, de nem minden országközi különbségre adnak magyarázatot. Az újraelosztás értékelését a kulturális hagyományok is jelentősen befolyásolják. Migráns népeességről írt tanulmányukban Luttmer és Singhal el tudta határolni a származási ország kulturális értékeinek hatását a befogadó ország értékeinek hatásától (Luttmer–Singhal, 2008). Az eredmények maradandó különbségeket jeleznek, amelyek a második generáció életére is nagy hatással vannak. Ezek a kutatások alapvető fontosságú tényeket tárnak fel arra a kérdésre vonatkozóan, hogy az újraelosztás tényleges szintje miért térhet el a preferenciáktól.

Bár nem kétséges, hogy a jövedelmi mobilitással és státusszal kapcsolatos megfontolások és a kultúra jelentős mértékben magyarázzák a népesség attitűdjait, jelen tanulmányunk középpontjában az egyenlőtlenségek megítélése áll. Véleményünk szerint ennek vizsgálatával – több szempontból is – foglalkoznunk kell.

1.4. Az egyenlőtlenség megítélésének különböző vonatkozásai

Az egyenlőtlenség csökkentésének szükségességéről kialakult társadalmi konszenzus (lásd 1.1 ábra) szétmorzsolódik, ha meg kell fizetni érte. Ha a válaszadók számára nyilvánvalóvá teszik, hogy nagyobb egyenlőséget esetleg az egyéni teljesítmények visszafogása árán lehet elérni, az egyenlőség támogatottsága csökken. A WVS nem egyszerűen azt a kérdést teszi fel, hogy csökkenteni kellene-e az egyenlőtlenségeket, hanem a megkérdezetteknek az egyenlőtlenségek csökkentése és az egyenlőtlenségek növekedése között kell választaniuk. A két felmérés – az ESS és a WVS – összehasonlításán keresztül tehát meg tudjuk állapítani, hogy milyen hatással van a vélekedésekre a „trade-off” megjelenítése.

1.4. ábra: A két felmérésben az egyenlőtlenségek csökkentését támogatók aránya, az egyenlőség „árának” megjelenítésével, illetve anélkül

Megjegyzések:

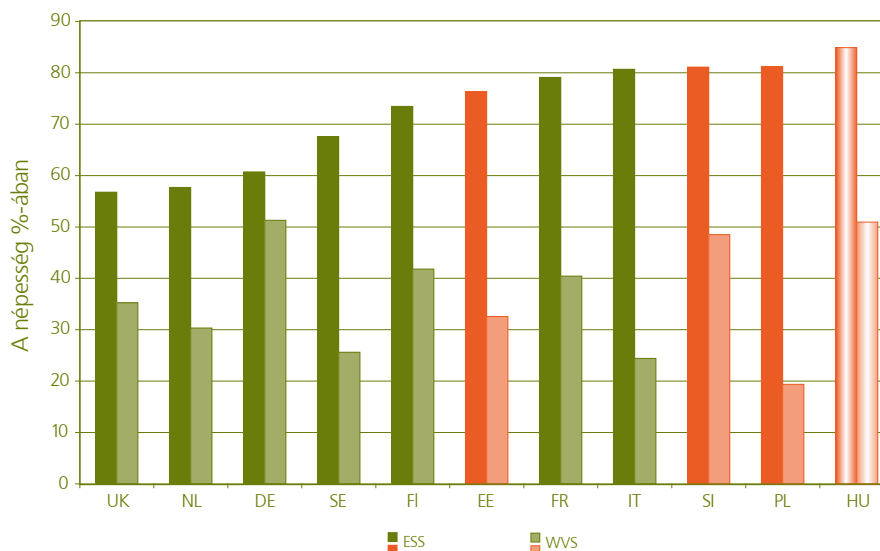
ESS: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormánynak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket.”

WVS: azoknak az aránya, akik a tízfokozatú skálán 1–4 közötti értéket jelöltek be.

1 – „A jövedelmeket egyenlőbbé kellene tenni.”

10 – „Nagyobb jövedelmi különbségek kellene, hogy ösztönözzék az egyéni teljesítményt.”

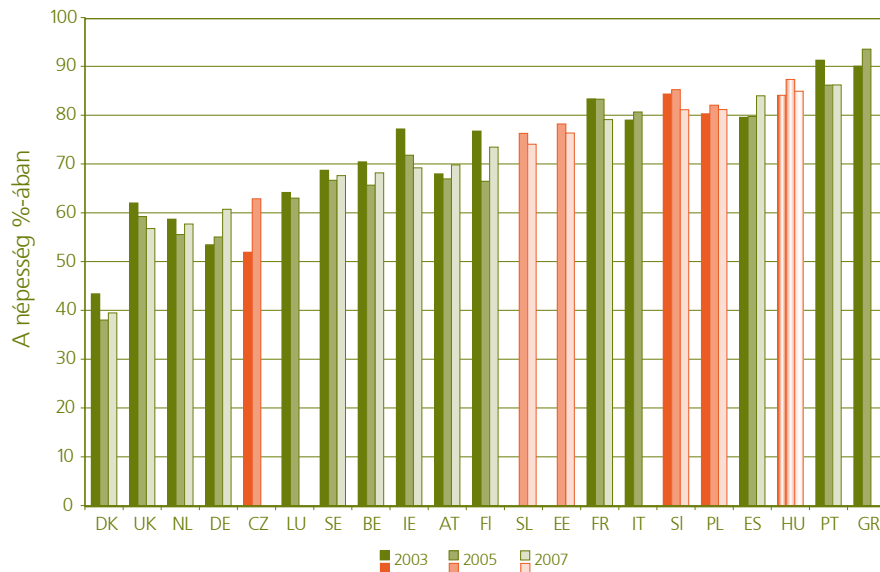
Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) és a WVS, ötödik hullám (mintavétel: 2005–2009) alapján saját számítás.

Az 1.4. ábrán látható, hogy a WVS-felmérésben a válaszadók sokkal kisebb arányban vélik úgy, hogy a jövedelmeket egyenlőbbé kellene tenni: itt választaniuk kellett az egyenlőtlenségek csökkentése és az egyenlőtlenségek növekedése között („nagyobb jövedelmi különbségek kellene, hogy ösztönözzék az egyéni teljesítményt”). Ebben a mintában kevesebb ország szerepel, de az összehasonlításra alkalmas 11 ország túlnyomó többségében az egyenlőtlenségek csökkentésének társadalmi támogatottsága 50 százalék alá zsugorodik. Némelyik országban, például Svédországban, Észtországban, Olaszországban és Lengyelországban, minden harmadik embernél kevesebb véli úgy, hogy az egyenlőtlenségeket csökkenteni kellene. Ezzel szemben több mint kétharmados támogatottsága volt a kérdésnek az ESS-felmérésben, ahol a választás egyszerűen az egyenlőtlenség csökkentésének helyeslése, illetve ellenzése között volt, anélkül hogy az utóbbi választás velejárói nyilvánvalóvá váltak volna. A két felmérés eredménye közötti jelentős különbség rávilágít a kérdések megfogalmazásának fontosságára, valamint arra, hogy alaposan ellenőriznünk kell az eredmények megbízhatóságát, mielőtt messzemenő következtetéseket vonhatnánk le. A magyarországi közszolgáltatások megítélésének részletes vizsgálata hasonló eredményekhez vezet. A lakosság preferenciái jelentősen megváltoznak, amint tudatosan bennük a közszolgáltatások valós ára (Csontos–Kornai–Tóth, 1998).

Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a legtöbb ország esetében a két felmérés adatgyűjtési dátuma eltér. Az ESS-adatok a legtöbb országra a 2007. évből származnak, míg a WVS-felmérés jellemzően a 2005. és 2006. évre vonatkozik. Lehetséges lenne, hogy a megfigyelt különbségek az egyenlőtlenség mérséklésének támogatottságában az időeltolódással magyarázhatók? Az 1.5. ábra adatai arra utalnak, hogy nem ez a helyzet, mivel az országok többségében az egyenlőtlenségcsökkentés támogatottsága nem változott különösebb mértékben az évek során. Pontosabban fogalmazva, a 21 országból nyolcban nem találunk statisztikailag szignifikáns

változást, és – a Cseh Köztársaság (11 százalékpont) és Finnország (10 százalékpont) kivételével – a változás mértéke nem éri el a 10 százalékpontot. A két felmérés – az ESS és a WVS – megfigyelt értékei ennél lényegesen nagyobb mértékben térnek el egymástól, ami arra utal, hogy nem az időeltolódás a felelős a különbségért.

1.5. ábra: A preferenciák időbeni változása – az egyenlőtlenségek csökkentését támogatók aránya országonként (%)

Megjegyzések:

Az országokat a legutóbbi felmérés alapján az egyenlőtlenségcsökkentés támogatottságának átlagos értéke szerint rendeztük.

Azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormánzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket”

A változás szignifikanciaszintjét a periódus két végpontjának összehasonlításával teszteltük, a változás a következő 8 országban nem statisztikailag szignifikáns: Belgium, Észtország, Hollandia, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Olaszország és Svédország.

Forrás: ESS, első, második és harmadik hullám (2003, 2005, 2007) alapján saját számítás.

Az egyes országokon belül a preferenciák többé-kevésbé állandóak: az országok sorrendjében nem találunk jelentős változást, az egyenlőség csökkentését 2003-ban mérsékelten támogató országok négy évvel később is így viselkednek (pl. Dánia, Egyesült Királyság), és az ellenkező oldalon is ez a helyzet (Magyarország, Portugália, Görögország).

Az egyenlőség megítélését erősen befolyásolja a társadalmi egyenlőségek eredetéről alkotott vélemény. Az egyenlőségeket könnyebb elfogadni, vagy akár egy társadalmi egyensúlyi helyzetnek tekinteni, ha úgy gondoljuk, hogy a társadalom egyenlő esélyeket és a nagymértékű mobilitást biztosít, ahol az egyén végső soron azt éri el, amit megérdemel. Ez a hozzáállás uralkodik az Egyesült Államokban. Ezért míg Európában az egyenlőség bizonyítottan csökkenti a jólétet, az Atlanti-óceánon túl ez sokkal kevésbé jellemző (Alesina–Di Tella–MacCulloch, 2004).

1.6. ábra: Az egyenlőtlenség és az öngondoskodás átlagos támogatottsága, (%)

Megjegyzés:

Az országokat az egyenlőtlenség támogatottságának átlagos értékei szerint rendeztük. A magasabb értékek erősebb támogatást jelentenek.

Az egyenlőtlenség, illetve öngondoskodás megítélésének átlagos értékei a tízfokozatú skálán.

Egyenlőtlenség: azoknak az aránya, akik a tízfokozatú skálán 1 és 4 közötti értéket jelöltek be.

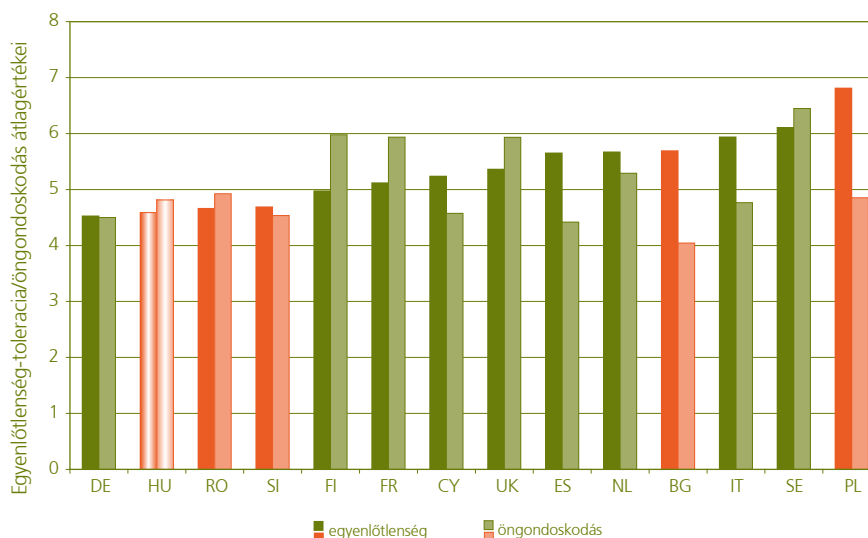
1 – „A jövedelmeket egyenlőbbé kellene tenni!”

10 – „Nagyobb jövedelmi különbségek kellene, hogy ösztönözzék az egyéni teljesítményt.”

Öngondoskodás: azoknak az aránya, akik a tízfokozatú skálán 1 és 4 közötti értéket jelöltek be.

1 – „Az államnak nagyobb felelősséget kellene vállalnia az emberekről való gondoskodásban.”
10 – „Az embereknek kellene vállalniuk az önmagukról való gondoskodást.”

Forrás: WVS, ötödik hullám (mintavétel: 2005–2009) alapján saját számítás.

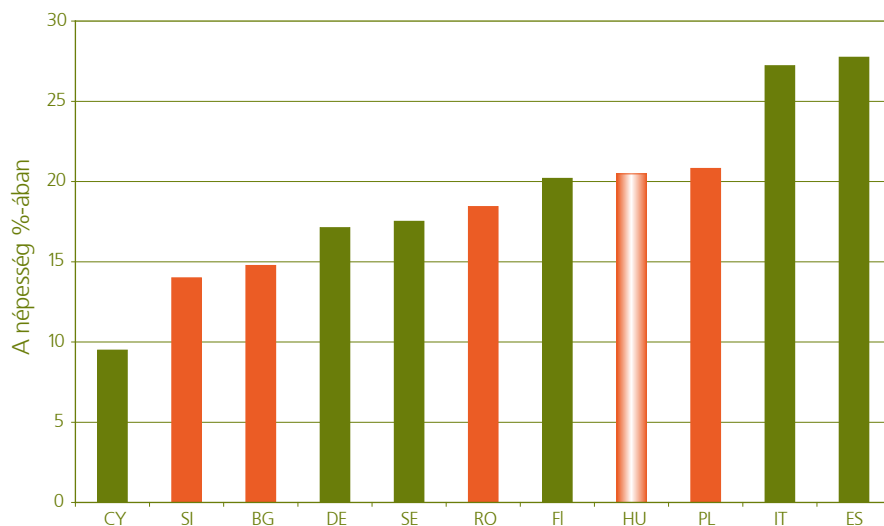
Az egyenlőtlenségekre és az öngondoskodásra vonatkozó preferenciák (1.6. ábra) összefüggésben vannak egymással az egyén szintjén, bár statisztikai számítások szerint a kapcsolat igen gyenge (a korrelációs együttható 0,35, ami gyenge, de statisztikailag szignifikáns kapcsolatot mutat). Ez arra utal, hogy azok, akik inkább helyeslik a jövedelemkülönbségek növekedését, nagyobb valószínűséggel értenek egyet azzal a véleménnyel, hogy az embereknek több felelősséget kellene vállalniuk az önmagukról való gondoskodásban. Ez a kapcsolat országos szinten már elhalványul. Bizonyos országokban, ideértve az Egyesült Királyságot, Finnországot, Franciaországot és Svédországot, viszonylag erős támogatottságot élvez az egyéni öngondoskodás. Látható, hogy igen különböző kultúrájú és jóléti rendszerű országok tartoznak ebbe a csoportba. Az állami gondoskodás (szemben az egyéni öngondoskodással) Bulgáriában kapja a legmagasabb átlagos támogatottságot. A sokféleség jellemzi azt az országcsoporthat, ahol az egyenlőtlenség növekedését nagymértékben helyesli a népesség: ide tartozik Lengyelország, Olaszország és Svédország. Közülük Svédországban erősen támogatják az öngondoskodást, míg az olaszok és a lengyelek nagyobb felelősséget hárítanának az államra.

Az utóbbi eredmények meglepőnek tűnhetnek. Ne felejtsük, hogy a kérdések egy adott intézményrendszerhez kapcsolódnak. Egy olyan országban, ahol az alanyi jogú jutattások széles választéka áll rendelkezésre (mint pl. Svédországban), az az állítás, hogy „az embereknek nagyobb felelősséget kellene vállalniuk abban, hogy gondoskodjanak önmagukról” egészen más felhanggal bír, mint egy olyan rendszerben, ahol a rászorultsági alapon nyújtott szociális segély a norma (jellemzően az igénylésével együtt járó stigma problémájával párosítva) (pl. Olaszország).

A kereseti egyenlőtlenségek kérdésének széles körű irodalma van, különösen arra vonatkozóan, hogy mit tartanak az emberek igazságos bérszintnek egy-egy szakmá-

ban. A rendelkezésünkre álló adatok azt teszik lehetővé, hogy egy bizonyos szempontból vizsgáljuk meg ezt a kérdést.

1.7. ábra: A kereseti egyenlőségekkel szemben mutatott (in)tolerancia. A teljesítmény szerinti kereseti egyenlőségeket igazságtalannak tartók aránya országonként

Megjegyzés:

Azoknak az aránya, akik a „nem igazságos” választ adták a következő kérdésre: „Kérem, képzelje el a következő esetet. Van két azonos korú, ugyanolyan munkát végző titkárnő. Az egyikük megtudja, hogy a másik jelentősen többet keres nála. Az, aki többet keres, ugyanakkor gyorsabban, hatékonyabban és megbízhatóbban végzi a munkáját. Az ön véleménye szerint igazságos vagy nem, hogy az egyik titkárnő többet keres, mint a másik?”

Forrás: WVS, ötödik hullám (mintavétel: 2005–2009) alapján saját számítás.

Meglepően magas szintű intolerancia mutatkozik a kereseti egyenlőségekkel szemben. Finnországban, Magyarországon és Lengyelországban minden ötödiknél több ember véli úgy, hogy igazságtalan dolog magasabb bérrel jutalmazni azt, aki hatékonyabban dolgozik (1.7. ábra). Olaszországban és Spanyolországban ez az arány eléri a 25 százalékot. Ezen belül valószínűleg találunk olyan országokat, ahol elfogadják a kor vagy szakma szerinti kereseti egyenlőségeket, de olyanokat is, ahol semmilyen egyenlőséget sem tartanak elfogadhatónak.

1.5. A demográfiai tényezők attitűdökre gyakorolt hatása

Ebben a részben azt vizsgáljuk, hogy milyen attitűdbeli eltéréseket találunk különböző társadalmi csoportok között. Egyik kiinduló hipotézisünk az önérdék: azaz az emberek önzőek, és csak akkor támogatják az újraelosztást, ha a potenciális nyertesek között lehetnek.

A jövedelmi helyzet az országok többségében erős kapcsolatot mutat az újraelosztás megítélésével. Az alacsony jövedelműek nagyobb valószínűséggel támogatják az újraelosztást, mint a magas jövedelműek. Az 1.8. ábrán a jövedelemeloszlás alsó negyedének (alsó kvartilis) helyzetét vetjük össze a felső negyed (felső kvartilis) helyzetével, ahol a jövedelem definíciója háztartási ekvivalens jövedelem. Ez a jövedelemdefiníció azon a feltételezésen alapul, hogy az egyén fogyasztási lehetőségeit nem annyira az egyéni jövedelem, hanem leginkább a háztartás (háztartásmérethez igazított) jövedelme határozza meg. Az újraelosztás támogatottságában megmutakozó

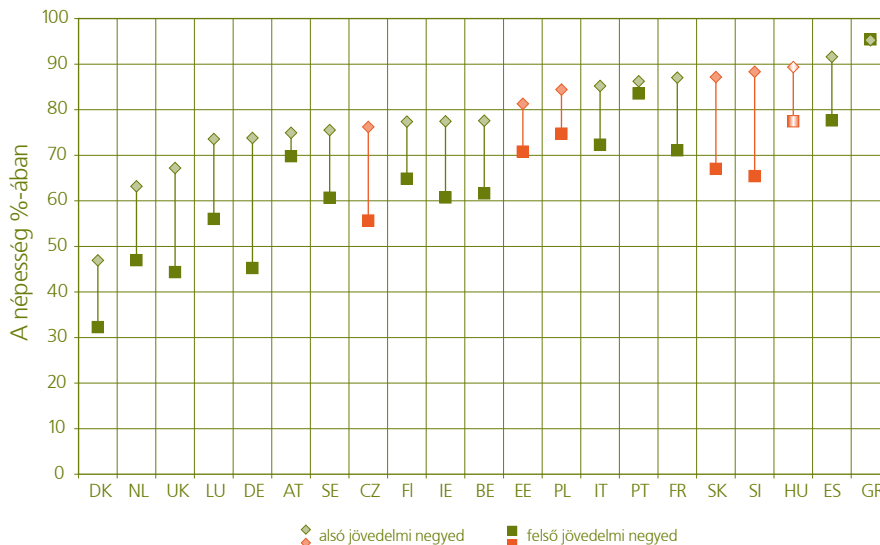
különbség a szegények, illetve a jómódúak csoportja között 10 százalékponttól (Luxemburg) 29 százalékpontig (Németország) terjed. Az eltérés különösen nagy Németországban, de szintén jelentős különbséget találunk az Egyesült Királyságban (23 százalékpont), Szlovéniában (23 százalékpont), a Cseh Köztársaságban (21 százalékpont) és Szlovákiában (20 százalékpont). Több országban a „kommunista örökség” hatása érzékelhető, köztük Németországban is (az egyesítésnek köszönhetően), illetve a nagymértékű egyenlőtlenség áll a különbség hátterében (Egyesült Királyság).

1.8. ábra: Az egyenlőtlenségek csökkentésének támogatottsága jövedelmi csoportok szerint országonként

Megjegyzés:

Attitűdök: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértnek” az állítással: „A kormánzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket.”

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) alapján saját számítás.

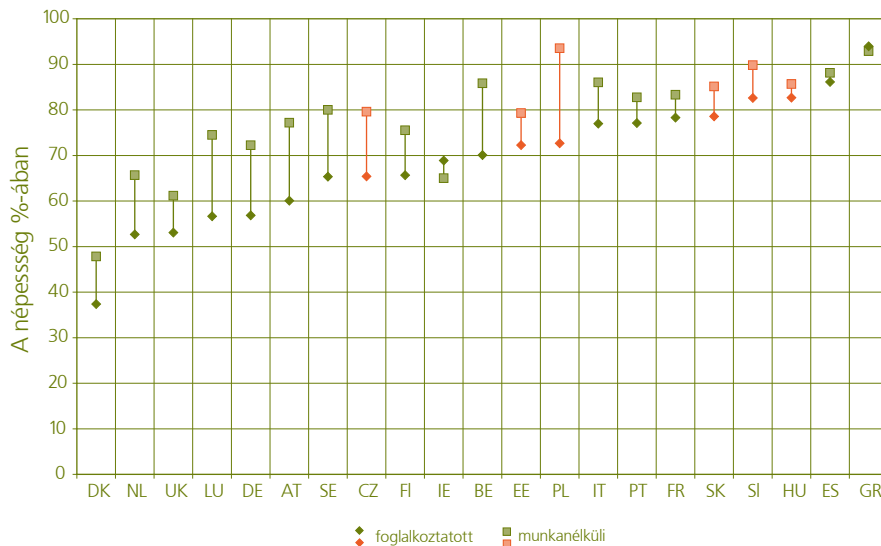

A vizsgált országok közül három tér el jelentősen a többitől. Ausztriában csak szerény, bár statisztikailag szignifikáns különbséget találunk az alsó kvartilis (75%) és a felső kvartilis (70%) támogatása között. Ugyanakkor nincs szignifikáns különbség a szegények és a jómódúak preferenciái között Portugáliában és Görögországban. Görögország esetében ez az eredmény adódhat adatgyűjtési problémákból (az itt felhasznált legutóbbi hullám és a felmérés egy előző hulláma között igen markáns különbség figyelhető meg). Portugália esetében pedig a válaszok sajátos megoszlása adhat rá magyarázatot. Ha itt csak azokat a válaszadókat vesszük figyelembe, akik „teljesen egyetértenek” a jövedelmek csökkentésével, jelentős különbség mutatkozik a két jövedelmi csoport között: míg az alsó kvartilis 45 százaléka ért teljesen egyet az állítással, a felső kvartilis esetében ez az arány csupán 35 százalék.

Összességében tehát az önérdek erőteljesen megjelenik a vizsgált országok körében: az alacsonyabb jövedelműek sokkal nagyobb valószínűséggel támogatják az egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló állami beavatkozást, mint a jómódú csoportok.

Hasonló, bár kevésbé robusztus különbséget figyelhetünk meg a foglalkoztatási státusz szerint: a munkanélküliek inkább támogatják az állami újraelosztást, mint a fizetett munkával rendelkezők (1.9. ábra). A két foglalkoztatási csoport között azon-

ban kisebb különbséget találunk, mint a különböző jövedelmi csoportok között, és a különbség több országban sem tekinthető statisztikailag szignifikánsnak.

19. ábra: Az egyenlőtlenség-csökkentés támogatottsága foglalkoztatási státusz szerint országonként

Megjegyzések:

Attitűdök: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormányzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket.”

Foglalkoztatott: a fizetett munkával rendelkező népesség.

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) alapján saját számítás.

A munkapiaci státusz egyrészt jelezhet jövedelmi szintkülönbséget, mivel a munkanélküliek tipikusan alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek (bár az állatalanság negatív hatásait tompíthatja a többi háztartástag jövedelme). A jövedelmi szintek eltéréseit ugyanakkor nagyban befolyásolja az adott ország munkanélküliségi támogatási rendszere is. Másrészt a foglalkoztatási kapcsolatok többnyire alapvető társadalmi kapcsolatokat jelentenek. Amint már említettük, a munkatársak fontos szerepet játszanak az egyéni keresetek összehasonlító értékelésében (Clark–Senik, 2008). Azok tehát, akik kötődnek a munka világához, feltehetően magasabb kereseti ambíciókat táplálnak, vagy esetleg több frusztrációnak lehetnek kitéve, ha a saját keresetüket a többiekéhez viszonyítva alacsonynak ítélik meg (Clark–Oswald, 1996; Luttmer, 2005). Nem tudjuk azonban itt felmérni, hogy mi is pontosan a munkanélküliek referenciacsoportja, amelybe akár volt munkatársak is beletartozhatnak.

Végezetül kitérünk arra a kérdésre, hogy van-e szisztematikus különbség a férfiak és a nők attitűdjei között (1.10. ábra). Az adatok azt mutatják, hogy a legtöbb országban a nők nagyobb valószínűséggel támogatják az egyenlőtlenségek mérséklését. Felmerülhet, hogy a nemek közötti különbség egyszerűen az Európa-szerte érvényesülő jövedelmi különbségekre vezethető vissza, minthogy a nők tipikusan kevesebbet keresnek, és több időt töltenek a munkaerőpiactól távol (pl. gyermeknevelés vagy másokról való gondoskodás miatt). Ez a magyarázat azonban nem helytálló. Egyszerű többváltozós számításaink szerint a nők és a férfiak között megfigyelhető különbség akkor is megmarad, ha a jövedelmkülönbségek, a családi állapot és a foglalkoztatási státusz hatását kiszűrjük. Magyarországra vonatkozóan más többváltozós modellek is hasonló nemek közötti különbségeket mutattak ki (a jövedelmkülönbségek, a kor, az

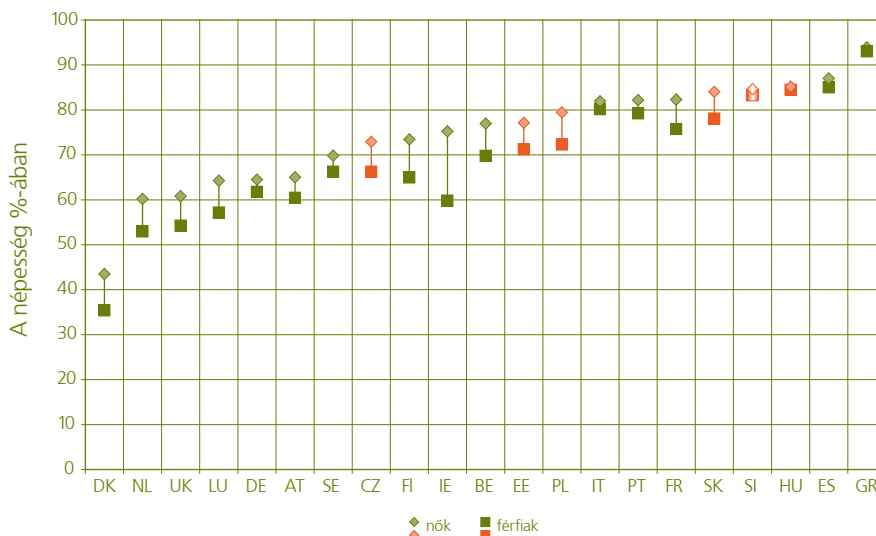
iskolai végzettség és egyéb változók kiszűrésével (Tóth, 2008: 1074). Ez az eredmény hasznos információt szolgáltathat a közösségi elvű viselkedés nemek közötti különbségeinek értelmezésében. [Több tanulmány is arra a következtetésre jutott, hogy a férfiak nem kevésbé, hanem másként segítőkészek, mint a nők: míg a férfiak inkább nyújtanak segítséget idegeneknek, és készek közbeavatkozni kockázatos helyzetekben, addig a nők gyakrabban hajlandóak hosszú távú segítséget és gondoskodást nyújtani; lásd Eagly–Crowley (1986) áttekintését.]

1.10. ábra: Az egyenlőtlenségcsökkentés támogatottsága nemek szerint országonként

Megjegyzés:

Attitűdök: azoknak az aránya, akik „teljesen egyetértenek” vagy „egyetértenek” az állítással: „A kormányzatnak csökkentenie kellene a jövedelmi különbségeket.”

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) alapján saját számítás.

A rendelkezésre álló adatok nem tesznek lehetővé sokkal részletesebb elemzéseket. A felhasznált felmérések nem tartalmaznak adatokat például az egyéni objektív vagy szubjektív jövedelmi mobilitásra vonatkozóan. További lehetséges kutatási téma a referenciacsoportok attitűdjére gyakorolt hatása az ESS adatait felhasználva.

1.6. Összegzés

Eredményeink azt mutatják, hogy a jövedelemegyenlőségi törekvés támogatottsága visszaesik, ha meg kell fizetni érte, azaz ha a válaszadókat figyelmeztetik arra, hogy a nagyobb egyenlőség ára az egyéni teljesítmény visszafogása lehet. Az attitűdöket az embereknek a társadalmi igazságosságról, az egyéni felelősségről alkotott véleménye is befolyásolja: az egyenlőtlenségekkel és az öngondoskodással kapcsolatos vélemények között (gyenge) összefüggés van az egyén szintjén. Nem meglepő módon az a feltevésünk, hogy az embereket az önérdék motiválja, megerősítésre talált az adatokban: a válaszadók általában akkor támogatják az újraelosztást, ha a potenciális nyertesek között lehetnek. A potenciális nyertesek körébe tartoznak az alacsony jövedelműek és az állástalanok. A két nemet tekintve azt találjuk, hogy az országok többségében a nők nagyobb arányban támogatják az egyenlőtlenségek mérséklését. Szá-

mításaink szerint ez nem magyarázható sem jövedelmi különbségekkel, sem pedig más demográfiai jellemzővel: a férfi-nő különbség azután is megmarad, hogy más potenciális magyarázó tényezők hatását kiszűrtük.

Hivatkozások

- ALESINA, A. – DI TELLA, R. – MACCULLOCH, R. (2004): Inequality and happiness: are Europeans and Americans different? *Journal of Public Economics*, 88 (9–10), 2009–2042.
- CLARK, A. E. – OSWALD, A. J. (1996): Satisfaction and comparison income. *Journal of Public Economics*, 61, 359–381.
- CLARK, A. E. – SENIK, C. (2008): Who compares to whom? The anatomy of income comparisons in Europe. *Paris School of Economics Working Paper*, No. 2008–65.
- CLARK, A. E. – FRIJTERS, P. – SHIELDS, M. A. (2008): Relative income, happiness and utility: an explanation for the Easterlin paradox and other puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46 (1), 95–144.
- CSONTOS, L. – KORNAI, J. – TÓTH, I. G. (1998): Tax awareness and reform of the welfare state: Hungarian survey results. *Economics of Transition*, 6 (2), 287–312.
- EAGLY, A. H. – CROWLEY, M. (1986): Gender and helping behavior: a meta-analytic view of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100, 283–308.
- FRANK, R. H. (1985): *Choosing the right pond: Human behavior and the quest for status*. Oxford University Press, Oxford.
- FRANK, R. H. (2008): Should public policy respond to positional externalities? *Journal of Public Economics*, 92 (8–9), 1777–1786.
- HIRSCHMAN, A. O. – ROTHSCCHILD, M. (1973): The changing tolerance for income inequality in the course of economic development. *Quarterly Journal of Economics*, 87 (4), 544–566.
- KAHNEMAN, D. – KNETSCH, J. L. – THALER, R. H. (1991): Anomalies – the endowment effect, loss aversion, and status quo bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5 (1), 193–206.
- KAHNEMAN, D. – TVERSKY, A. (1979): Prospect theory: an analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47 (2), 263–292.
- LUTTMER, E. F. P. (2005): Neighbors as negatives. *Quarterly Journal of Economics*, 120 (3), 963–1002.
- LUTTMER, E. F. P. – SINGHAL, M. (2008): *Culture, Context, and the Taste for Redistribution*. NBER Working Papers 14268, National Bureau of Economic Research, Inc.
- RAVALLION, M. – LOKSHIN, M. (2000): Who wants to redistribute? The tunnel effect in 1990s Russia. *Journal of Public Economics*, 76, 87–104.
- SENIK, C. (2004). When Information Dominates Comparison. A Panel Data Analysis Using Russian Subjective Data. *Journal of Public Economics*, 88 (9–10), 2099–2133.
- TÓTH, I. G. (2008): The demand for redistribution: a test on Hungarian data. *Czech Sociological Review*, 44 (6), 1063–1087.

Függelék

F1.1. táblázat: Logit regresszió, az egyenlőtlenségcsökkentés támogatásának valószínűsége

Megjegyzések:

A modellspecifikációk között országkontrollok is szerepelnek.

Referenciakategóriák: alsó jövedelmi negyed, iskolai végzettség: alsófokú, nő, egyedülálló (sosem volt házas), fizetett állásban.

Forrás: ESS, második és harmadik hullám (2005, 2007) alapján saját számítás.

Változó	Együttható	Standard hiba
Második jövedelmi negyed	-0,146**	(0,043)
Harmadik jövedelmi negyed	-0,252**	(0,043)
Felső jövedelmi negyed	-0,559**	(0,043)
Iskolai végzettség: alsó középfokú	-0,091	(0,053)
Iskolai végzettség: felső középfokú	-0,226**	(0,052)
Iskolai végzettség: posztközépfokú, nem felsőfokú	-0,355**	(0,066)
Iskolai végzettség: felsőfokú	-0,634**	(0,054)
Férfi	-0,243**	(0,028)
Házaspár	0,075*	(0,033)
Különélő	-0,072	(0,112)
Elvált	0,269**	(0,055)
Özvegy	0,231**	(0,059)
Inaktív	0,081**	(0,031)
Munkanélküli	0,324**	(0,076)
Konstans	1,222**	(0,081)
Megfigyelések	29643	
Log valószínűség	-15948,09	